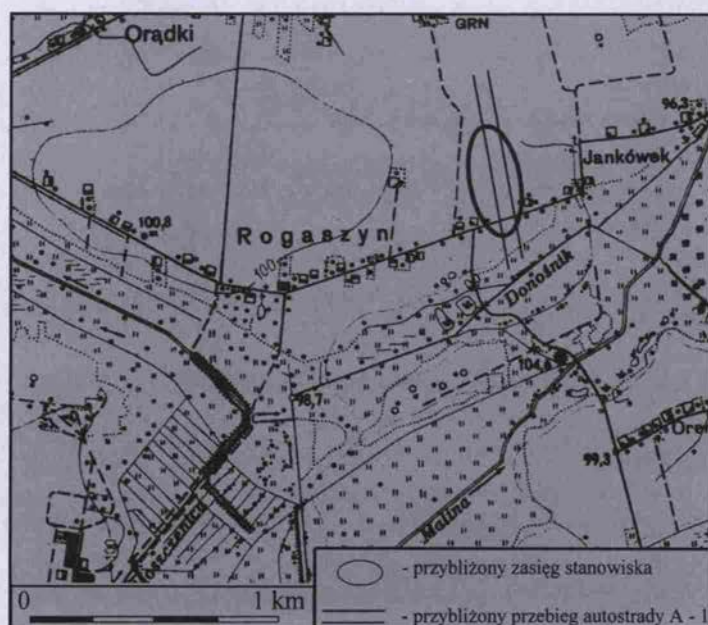


Błażej Muzolf

Sprawozdanie z badań ratowniczych wielokulturowego stanowiska w miejscowości Rogaszyn, stan. 2-4, gm. Piątek, woj. łódzkie

Stanowisko w Rogaszynie zostało zlokalizowane w trakcie badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1999 roku na trasie autostrady A-1. W tym też roku zostało zwerifikowane badaniami sondażowymi w celu wyznaczenia zasięgu kolizji z pasem realizowanej autostrady. Określono wtedy ogólną chronologię stanowiska, obejmującą kulturę przeworską z okresu późnolateńskiego i okres wczesnośredniowieczny, a charakter znalezisk jako pozostałości osad. Stanowisko zlokalizowane jest w środkowej części wsi, na polach rozciągających się na północ i południe od drogi przecinającej wieś. W swej partii południowej zbliża się do doliny rzeki Moszczenicy, natomiast od północy ogranicza je podmokłe obniżenie terenowe (ryc. 1). Stanowisko zalega na zróżnicowa-



Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska nr 2-4 w miejscowości Rogaszyn, gm. Piątek, woj. łódzkie

nym podłożu glebowym, w partii północnej jest to w przeważającej mierze podłoże piaszczyste, zalegające na glinach zwałowych, im bardziej na południe podglebie stanowią gliny z dużą domieszką mniejszych i większych otoczków. Zdecydowana większość obiektów archeologicznych lokuje się w partiach piaszczystych, natomiast na obszarach z gliną ich zagęszczenie gwałtownie maleje.

Badania archeologiczne w 2002 roku prowadziła Fundacja Badań Archeologicznych im. Profesora Konrada Jażdżewskiego z Łodzi. Pracami terenowymi kierował mgr Błażej Muzolf z Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, przy współpracy: mgr mgr Bartka Gwoźdźia, Moniki Niziołek, Anity Pawlak oraz studenta Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego Radka Zakrzewskiego.

Pas kolizji autostrady ze stanowiskiem archeologicznym wynosi w tym rejonie średnio 110–125 m, z pewnymi rozszerzeniami w partii południowej stanowiska, spowodowanymi projektowanymi zjazdami (autostrada przecina drogę lokalną). Na wyznaczonym pasie kolizji wytyczono siatkę arową w ramach odcinków o obszarze 1 hektara (100 x 100 m). Poczynając od strefy północnej stanowiska, nadano im oznaczenia literowe A–B, C–D, itd., po literę K, wprowadzając w obrębie hektarów numerację arów od 1 do 100.

Ze względu na charakter prac archeologicznych oraz obszar stanowiska odhumusowanie prowadzono przy pomocy spychacza w pasach o szerokości 10 metrów wzdłuż osi wschód–zachód. Tak przygotowany teren, po naniesieniu siatki arowej poddano dalszej eksploracji ręcznej. Odkrywane obiekty dokumentowano w ramach ćwiartek arowych w skali 1: 20 (podobnie profile obiektów), nanosząc je ostatecznie na plan zbiorczy stanowiska w skali 1: 100. W zależności od potrzeb i rangi obiektów wykonywano dodatkowo dokumentację fotograficzną.

Prace archeologiczne zrealizowano w okresie od 10 września do 15 grudnia 2002 roku. Ogółem przebadano obszar o powierzchni blisko 320 arów, odkrywając ponad 850 obiektów archeologicznych o zróżnicowanej chronologii i funkcji. W trakcie eksploracji pozyskano około 25 000 zabytków ruchomych w postaci głównie fragmentów naczyń, wyrobów i odpadów krzemiennych, przedmiotów metalowych, kamiennych oraz prześlików. Wśród obiektów wyróżniono różnorakie jamy gospodarskie, doły posłupowe, paleniska, studnie, glinianki. Szereg z nich współtworzy obiekty o przeznaczeniu mieszkalnym i gospodarczym. W wyniku badań ustalono, że na obszarze badanym mamy do czynienia z kilkoma poziomami chronologicznymi:

- śladami osadnictwa późnoneolitycznego i wczesnobrązowego (kultura trzciniecka?),
- osadnictwem fazy łużycko-pomorsko-kloszowej z okresu HaD–LtA,
- osadnictwem kultury przeworskiej z okresu późnolateńskiego i wczesnorzymskiego,
- wielofazowym osadnictwem wczesnośredniowiecznym z VIII/IX–XI/XII wieku,
- śladami eksploatacji terenu w okresie nowożytnym z XVI–XX wieku.

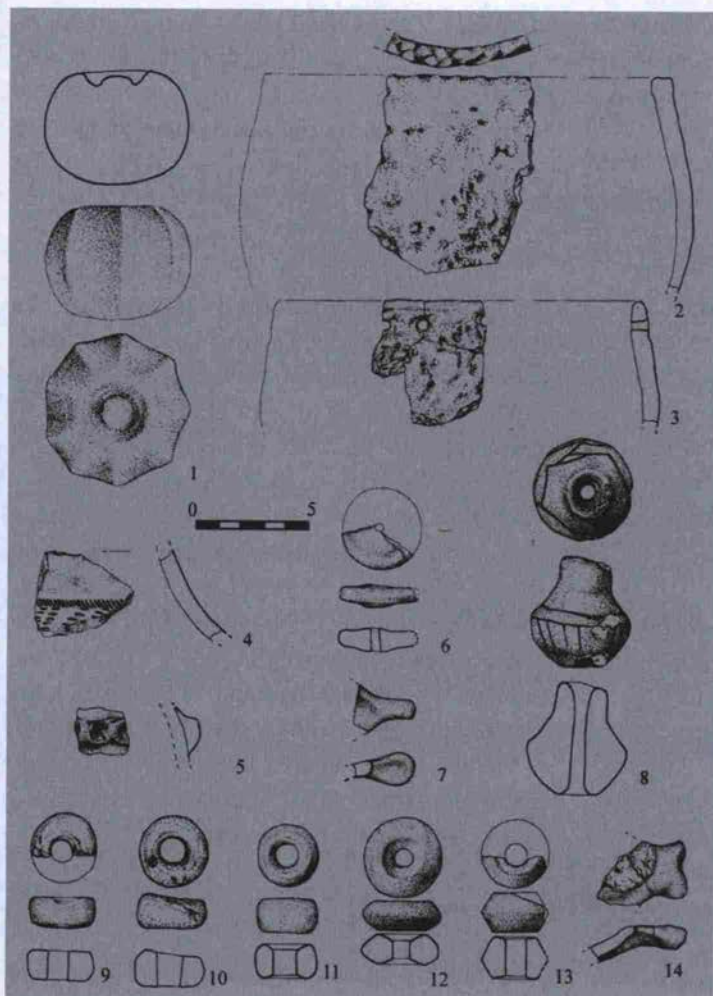
Dominującym poziomem chronologicznym jest rozległa osada kultury przeworskiej, a następnie gniazdowe osadnictwo wczesnośredniowieczne i osadnictwo fazy łużycko-pomorsko-kloszowej.

Ślady osadnictwa późnoneolitycznego i wczesnobrązowe

Na temat reliktyw tego poziomu osadniczego możemy powiedzieć najmniej. Wśród materiałów krzemianych występuje znaczne zróżnicowanie, tak chronologiczne, jak i surowcowe. Odnotowano narzędzia możliwe do przypisania kulturze pucharów lejkowatych oraz zespołom sznurowym w postaci m.in. grocika sercowatego. Wśród krzemieni stwierdzono występowanie krzemienia czekoladowego. Odkryte nieliczne drobne fragmenty ceramiczne oraz bardzo enigmatyczne obiekty wziemne wraz z odkrytymi materiałami krzemianymi wskazują, że możemy mieć tutaj do czynienia z epizodycznym zasiedleniem terenu przez grupy ludzkie, które jedynie generalnie da się przypisać do wczesnej i starszej epoki brązu. Znaleziskiem zasługującym na uwagę, a które możemy z dużą dozą prawdopodobieństwa wiązać z tym poziomem jest kanelurowana kamienna głowica maczugi, określana także mianem typu cytrynowatego (ryc. 2: 1). Jest to kolejne znalezisko uzupełniające listę tego typu zabytków, które ostatnio omówił ponownie A. Koško (2001), wskazując na ich powiązania z obszarami pontyjskimi i z upowszechnieniem się tego typu buław na obszarze ziem polskich w początkach II tys. BC, na styku dwóch kręgów kulturowych, mogiłowego i trzcinieckiego (tamże s. 287–288). Jest to czwarte znalezisko z obszaru Polski Środkowej, po egzemplarzach z Puczniewa, gm. Lutomiersk (A. Chmielowska, M. Góra 1987, s. 33–35, ryc. 1 — określona jako przynależna do kultury pucharów lejkowatych), Białej, gm. *loco* (zasoby MAE w Łodzi — z pow. cmentarzyska z III okresu EB) i Wygody k. Łowicza (M. Gedl 1975). Być może nasze znaleziska należy łączyć z bogatszym osadnictwem kultury trzcinieckiej, które stwierdzono na pobliskim stanowisku w miejscowości Jankówek (sprawozdanie w tymże tomie).

Osadnictwo fazy łużycko-pomorsko-kloszowej

Materiały z tego etapu osadnictwa pochodzą zazwyczaj z warstwy kulturowej. Obiektów jest niewiele i grupują się głównie we wschodniej części badanego stanowiska, wychodząc poza pas autostrady. Fragmenty naczyń występują także jako domieszka w obiektach kultury przeworskiej. Wśród obiektów możemy wyróżnić głównie doły posłupowe z konstrukcji mieszkalnych i gospodarczych oraz jamy odpadkowe. Nie stwierdzono obecności palenisk czy też ognisk. Analizowany materiał ceramiczny nie dostarcza zbyt licznych fragmentów, które umożliwiałyby rekonstrukcję form naczyń. Również liczebność fragmentów ornamentowanych jest znikoma. Możemy stwierdzić występowanie głównie form garnkowatych, mis, czerpaków, kubków, sporadycznie form wazowatych oraz talerzy-podkładek. Wśród garnków wyróżniono m.in. fragmenty naczyń jajowatych z ornamentem dziurek podkrawędnych (ryc. 2: 3) i chropowacowanym brzuścem, które jednoznacznie łączą się z materiałami grupy mazowiecko-podlaskiej kultury łużyckiej z okresu HaD. Tego typu materiały bardzo licznie odnotowujemy obecnie na wielu stanowiskach środkowej Polski, tak osadowych, jak i cmentarnych, np. na cmentarzysku w Łodzi-Rudzie Pabianickiej (H. Ząbkiewicz-Koszańska



Ryc. 2. Rogaszyn, stan. 2-4, gm. Piątek, woj. łódzkie. Wybór materiałów kamiennych i ceramicznych z warstwy kulturowej i obiektów: 1 — buławka kamienna z kanelurami (tzw. cytrynowa), kultura trzciniecka?; 2-5 fragmenty naczyń i przedmioty gliniane: kółeczko/przędlik (6), fr. łyżeczki (7); 8 — przędlik z fazy łużycko-pomorsko-kłoszowej; 9-13 przędliki i fr. łyżeczki glinianej (14) kultury przeworskiej

1958) czy też w Piaskach Bankowych (I. Jadczykowa 1986). Zapewne z naczynia wazowego o wyświecanych powierzchniach pochodzi fragment, na którym zachował się ornament odcisku poprzecznie żłobkowanego naszyjnika (ryc. 2: 4). Ten typ ornamentu na obszarze Polski Środkowej jednoznacznie wiąże się ze schyłkiem okresu HaD. Świadczy o tym m.in. mnogość tego typu ornamentyki na naczyniach z cmentarzyska w Chojnem, gdzie odnotowano także m.in. późnohalsztackie zapinki z ozdobną nóżką (H. Ząbkiewicz-Koszańska 1972), datowane obecnie na okres HaD3/LtA (Z. Woźniak 1995). Są także obecne fragmenty naczyń zdobionych nalepianą listwą plastyczną ornamentowaną dołkami palcowymi (ryc. 2: 5) oraz krawędzie garnków zdobione charakterystycznym palcowym „szczypaniem” (ryc. 2: 2), które nagminnie spotykamy na naczyniach z zespołów tzw. kłoszowych i nie ma powodu przytaczać tutaj dodatkowych analogii. Datowanie takich naczyń odnosi się głównie do schyłku okresu HaD po środkowy okres lateński włącznie. Jest natomiast istotne stwierdzenie, że ten typ zdobnic-

stwa współwystępuje w grobach typu kloszowego z naczyniami zaopatrzonymi w podkrawędne dziurki, m.in. na cmentarzysku w Różyca-Starej Wsi (H. Wiklak 1998). Z powyższymi zespołami łączą się również inne znaleziska. Być może, fragmentarycznie zachowany prześlik lub też duży płaski paciór (ryc. 2: 6) oraz inne typy prześlików, m.in. dwustożkowate (ryc. 2: 12–13), jak również fragment uchwyty glinianej łyżeczki (ryc. 2: 7). Na szczególną uwagę zasługuje pojedyncze znalezisko dużego prześlika w formie naczynia gruszkowatego (ryc. 2: 8). Jego brzusiec jest ozdobiony ornamentem rytym w postaci dookólnych linii odcinkowych usytuowanych na przejściu szyjki w brzusiec. Od linii dolnej zwieszają się krótkie linie pionowe. Brak generalnie do takiego prześlika analogii na naszym terenie. Znajdujemy je natomiast licznie na cmentarzyskach halsztackich z obszaru Słowenii, gdzie są datowane m.in. zapinkami tzw. smoczymi, łódkowatymi (z kabłąkiem trapezowym) i z ozdobną nóżką na okres HaD (J. Dular 2003). Z omawianym poziomem chronologicznym być może pozostają w związku także odkrywane na stanowisku w warstwie kulturowej kamienne rozcieracze-tłuczki.

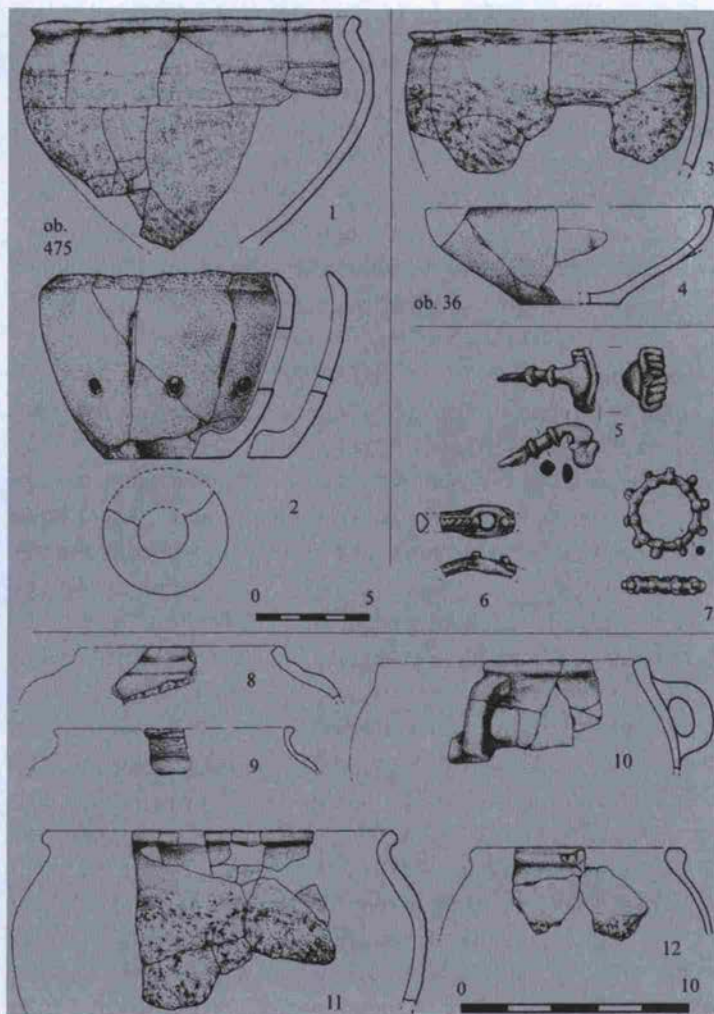
Można jednoznacznie stwierdzić, że poziom ten należy datować na młodszy odcinek/schyłek okresu HaD i początki okresu wczesnolateńskiego. Współwystępowanie materiałów przypisywanych z jednej strony — do kultury łużyckiej, a z drugiej do kompleksu pomorsko-kloszowego, jednoznacznie wskazuje, że mamy tutaj do czynienia z fazą przejściową pomiędzy powyższymi zespołami kulturowymi. Jest to spowodowane napływem nosicieli nowych cech kulturowych (zespoły pomorsko-kloszowe), a nie z dwoma, jak się wydaje, oddzielnymi etapami zasiedlenia tego terenu. Z tą nową ludnością wiąże się pobliskie cmentarzysko kultury pomorskiej znajdujące się na tym samym stanowisku, lecz już poza zasięgiem autostrady, m.in. ze zbiorowymi grobami obwarowanymi (odkrycie ekipy realizującej badania na stanowisku).

Osada kultury przeworskiej

Najliczniejsze materiały ruchome, jak i obiekty, są wiązane z następnym poziomem chronologicznym, łączącym się z dość rozległą osadą ludności kultury przeworskiej. Obiekty wchodzące w jej skład, ciągną się pasem z NW na SE w partii północnej stanowiska, w przybliżeniu równolegle do podmokłego obniżenia terenowego.

Pomijając bogactwo materiałów ceramicznych skupmy się w pierwszym rzędzie nad trzema wyjątkowymi, bo bardzo rzadkimi na obszarze kultury przeworskiej, znaleziskami metalowymi wykonanymi z brązu, a należącymi do kategorii ozdób.

Pierwszym jest fragmentarycznie zachowana zapinka. Jakkolwiek stopień zachowania uniemożliwia dokładne określenie odmiany szczegółowej, to nie ulega wątpliwości, iż mamy do czynienia z zapinką Almgren 236. Ostatnio zapinkami tego typu zajął się J. Andrzejowski na bazie analogicznej zapinki ze stanowiska sepulkralnego w Sobieniu Biskupiej (2001 ryc. 2). Szczegóły konstrukcyjne tej zapinki, pomimo pewnych braków rysunku, wskazują, że i w naszym przypadku możemy mieć do czynienia z odmianą A 236c wg Garbscha, które były produkowane w warsztatach Noricum i Panonii, m.in. w Magdalensbergu (Noricum), gdzie znaleziono formy odlewnicze i półprodukty



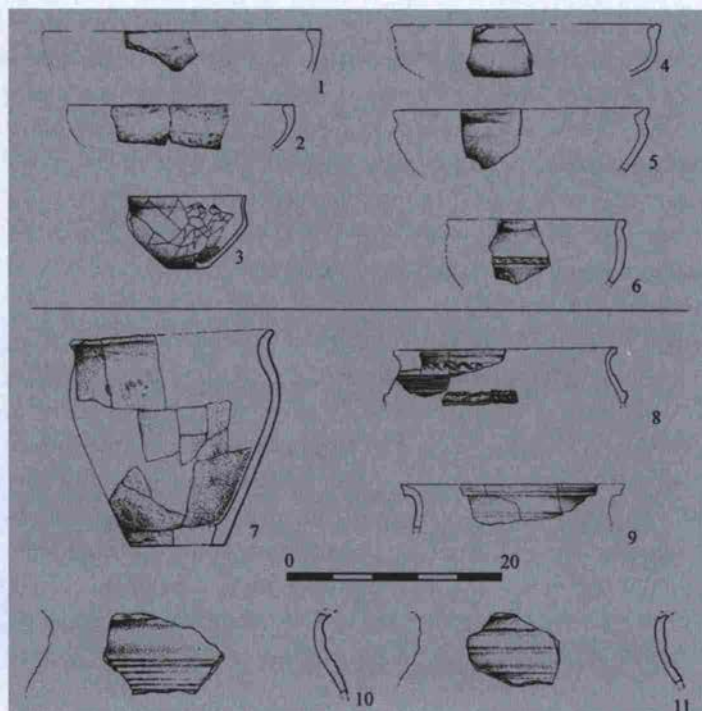
Ryc. 3. Rogaszyn, stan. 2-4, gm. Piątek, woj. łódzkie. Wybór materiałów z warstwy kulturowej i obiektów kultury przeworskiej

tych zapinek (tamże s. 72 przypis 8). Nie można jednak do końca wykluczyć także możliwości, iż jest to fragment pokrewnej zapinki typu A 237b o datowaniu przypadającym na 2 ćwierć I wieku n.e. (A. Böhme-Schönberger 1998, ryc. 3). Chronologia odmian starszych m.in. 236c ogranicza się zasadniczo do pierwszej połowy I wieku z trwaniem jednak także i w jego drugiej połowie, pozostając w użyciu po fazę B1b (J. Andrzejowski 2001 s. 76). W połączeniu z materiałem ceramicznym znanym z osady w Rogaszynie można wnosić, że zapinka należy do najstarszego horyzontu. Formy naczyń, jak i elementy ich mikromorfologii nie wskazują na obecność wykształconej stylistyki naczyń fazy wczesnorzymskiej wg typologii T. Liany (1970). Ta ostatnia systematyka w ogóle nie przystaje do opracowywanych materiałów z Rogaszyna.

Dwa następne znaleziska być może łączy ich wspólna proveniencja; jest to fragment bransolety należącej do tzw. typu z okienkami (ryc. 3: 6) oraz niewielki pierścion

z guzkami (brodawkami) umieszczonymi w trzech rzędach na jego obwodzie (ryc. 3: 7). Oba typy ozdób omawia ostatnio B. Balke (1999). Zwalnia mnie to od szerszego naświetlania tej problematyki; nie ulega wątpliwości, iż oba znaleziska mają swoje pierwowzory w kulturze lateńskiej Celtów. Nasz okaz pierścienia znajduje szereg analogii z oppidów morawskich i czeskich (tamże, ryc. 5: 2, 10, 13) oraz z bliższego nam terenu, z Konopnicy gr. 154 oraz z Kleszewa ob. 200 (tamże, ryc. 6: 2, 7). Nas w szczególności winny interesować te ostatnie znaleziska, które są datowane na fazę A3 — Konopnica i A3-B1 — Kleszewo (tamże s. 68–69, 75). Drugie znalezisko to fragment wzmiankowanej tzw. bransolety z okienkami i także guzkami-brodawkami (ryc. 3: 6). Według B. Balke takie bransolety wiążą się z fazą B1a i występują głównie w kulturze wielbarskiej, m.in. dwa egzemplarze z Wielbarka — gr. 1703 (B. Balke 1999, s. 69). Takie datowanie jest być może pomyłką drukarską, gdyż omawiane w tekście bransolety są datowane albo na B1b, albo ogólnie na B1. Trzeba jednak zauważyć, że naszym zdaniem nic nie stoi na przeszkodzie, aby właśnie takie bransolety m.in. w oparciu o egzemplarz roga-szyński datować na fazę B1a, ze względu na inne materiały z tego stanowiska. W kulturze przeworskiej są to znaleziska rzadsze, znamy taką bransoletę z Niedanowa (gr. 478), datowaną na fazę B1b oraz z okolic podkrakowskich. Elementem charakterystycznym naszego egzemplarza jest ornament „sznurowy” na środkowym żeberku bransolety oraz na jej krawędziach, co znajduje analogie na egzemplarzach z Wielbarka, Lasów, Lalendorf w Meklemburgii i rumuńskim Simleul-Silvaniei (tamże, ryc. 8: 2, 3–4, 8, 9). Ten ostatni egzemplarz jest wyrobem celtyckim.

Wśród naczyń ceramicznych licznie odnotowujemy misy. Są to zazwyczaj misy o brzuścach półkulistych z zachylonym do wnętrza wylewem o krawędzi wewnętrznie pogrubionej i zazwyczaj płasko ściętej (ryc. 4: 1, 2). Takie misy wystąpiły m.in. na cmentarzysku w Kołaczku w gr. 78, gdzie są datowane na A3/B1 (T. Dąbrowska 2002, s. 232, tabl. XIX: 4). Inną odmianę stanowią misy z wydętym brzuścem i wyraźną szyjką, podkreślającą przejście w wylew o krawędziach zewnętrznie pogrubionych i często facetowanych (ryc. 4: 4, 5). Analogicznie modelowaną misę znajdujemy w grobie przeworskim nr 2 na cmentarzysku kloszowo-przeworskim w Suchodole, st. 1 (H. Różańska 1970, ryc. 5f). Również na cmentarzysku w Kołaczku, w grobie 3 wraz z zapinką typu M, datowaną na A3 (T. Dąbrowska 2002, s. 222, tabl. II: 3, 4, 5), występują również misy o brzuścu półkulistym z zaokrągloną krawędzią, zaopatrzone zapewne w ucho (ryc. 3: 4). Odosobnionym przykładem jest duża stożkowata misa o pogrubionej wewnętrznie i skośnie ściętej do środka krawędzi, zaopatrzona w dwa duże wałeczkowate ucha dolepienie do brzuśca znacznie poniżej krawędzi. Jest niewiele analogii do taki mis, najbliższe pochodzą z grobów nr 4 i 15 na cmentarzysku Warszawa-Wilanów, datowane zapinkami typu K (J. Marciniak 1957, tabl. V: 11; XV: 7). Następne egzemplarze wystąpiły w grobach nr 45, 75 i 88 na cmentarzysku w Błoni, m.in. w tym ostatnim grobie z zapinką typu K/M (R. Jamka 1972, s. 172 ryc. 12b). Oba typy zapinek są wyznacznikami fazy A2 i A2/A3 (T. Dąbrowska 1988, s. 29). Ostatnią znaną autorowi analogią jest misa z Brześcia Kujawskiego, która została zaliczona do starszej fazy osadniczej i związana z materiałami jastorfskimi typu Brześć Kujawski (M. Grygiel 2004, ryc. 2f, s. 59).



Ryc. 4. Rogaszyń, stan. 2–4, gm. Piątek, woj. łódzkie. Wybór form mis kultury przeworskiej (1–6) oraz wybór materiałów wczesnośredniowiecznych (7–11) z obiektów i warstwy kulturowej

Inne formy naczyniowe są równie zróżnicowane, odnajdujemy tutaj naczynia z szyjką o pogrubionych zewnętrznie i facetowanych krawędziach (ryc. 3: 9), jak i bez szyjki (ryc. 3: 12). Obecne są tu również formy o silnie wydętych brzuscach z maksymalnym wyścięciem usytuowanym znacznie powyżej połowy wysokości naczynia (ryc. 3: 1) i z lekko odgiętym na zewnątrz kołnierzoszaty wylewem lub też o profilu esowatym (ryc. 3, 11). Występują w końcu fragmenty naczyń o specyficznie formowanej górnej partii naczynia (z tzw. skośną szyjką), które możemy zaliczyć do typu I/1 wg T. Liany (1970 s. 438, Tabl. I: 1), a które trwają według ustaleń tej autorki do fazy B1. Stwierdzono także naczynia garnkowate z dwoma uchami usytuowanymi poniżej krawędzi wylewu (ryc. 3: 10). Zdecydowana większość powyższych form garnkowych ma brzusko w różny sposób chropowate, zazwyczaj od poziomu poniżej barków naczynia. Jest to chropowacenie dość miękkie, w miarę delikatne, ale spotyka się także przykłady dość grubego obrzucenia powierzchni i jej zatarcie. Sporadycznie odnotowujemy naczynia o powierzchniach wyszycanych, czarnych (ryc. 3: 8). Naczynia są bardzo rzadko ornamentowane, występuje jedynie delikatny ornament ryty i nacinany w postaci wąskich dookólnych wstęg, m.in. na misach (ryc. 4: 6). Trzeba także zwrócić uwagę na pojedynczą formę naczynia, które łączy w sobie cechy tzw. kominków i naczyń sitowatych (ryc. 3: 2). Jest to okaz niewielki, misowaty, zaopatrzony w duży otwór w dnie oraz w pojedynczy dookólny rząd otworków na brzusku, uzupełniony szeregiem otworów pionowych (szczelin). Krawędź tego „naczynia” jest dookoła starta (zeszlifowana), być może pierwotnie miała ona inną formę, ale została utracona, odłamana i wtórnie

zeszlifowana. Brak znanych mi analogii. Na zakończenie należy wspomnieć o wydzieleniu wśród materiałów pojedynczych fragmentów naczyń grafitowanych, co jednoznacznie wskazuje na koneksje z kulturą lateńską i grupą tyniecką. Skrócowa prezentacja powyższych odmian naczyń wskazuje, że są to wszystko formy, które odnajdujemy głównie w fazach A2–A3 z przechodzeniem do fazy wczesnorzymskiej B1. Według listy cech A. Niewęgłowskiego możemy je przypisać do następujących form: cecha 4 — misy z łagodnym profilowaniem (ryc. 4: 4–6), cecha 8 — naczynia jajowate dwuuszne (ryc. 3: 10), cecha 9 — naczynia jajowate z wygiętym profilem (ryc. 3: 1, 3), cecha 11 — naczynia baniaste o esowatym profilu (ryc. 3: 11), cecha 15 — z ornamentem poziomym i ukośnym żłobków (ryc. 4: 6), cecha 32 — czarki słabo profilowane (ryc. 4: 3), cecha 35 — naczynia z ukośną szyjką i wygiętym wylewem (ryc. 3: 8) oraz w przybliżeniu cecha 1 — naczynia z cylindryczną szyją (ryc. 3: 9). Oczywiście część naszych form nie znajduje odpowiedników w tej klasyfikacji, ale jest ona znacznie bliższa, niż klasyfikacja T. Liany dla materiałów wczesnorzymskich, o czym już wspominaliśmy powyżej. Wynika z tego jednoznacznie, że tzw. materiały późnolateńskie przekraczają, i to znacznie, granicę fazy A3 przechodząc w głąb fazy B1, co poświadczały dobre datowniki metalowe z Rogaszyna, przy jednoczesnym braku podstawowych wczesnorzymskich form ceramicznych. Ogólnie możemy wstępnie ustalić czas egzystowania osady w Rogaszynie od fazy A2 (schyłek A2 lub przełom A2/A3) po B1, zapewne z zawężeniem do fazy B1a. Ponadto należy wskazać, co jest istotne, na występowanie wśród materiałów wielu elementów wspólnych z zespołami zaliczanymi do pozostających pod silnymi wpływami kultury jastorfskiej, bądź też przypisywanymi bezpośrednio do tej grupy kulturowej. Do tych wyrobów należą: naczynia o krawędziach facetowanych od wewnątrz, formy mis, analogiczne do rogaszyńskich znane są m.in. ze stanowisk kultury Poionești-Lukaševka, np. w Luncia Ciurei (S. Teodor 1987, ryc. 21), fragmenty glinianych łyżeczek (A. Michałowski 2004, ryc. 3 i 4), itd. Należy dopuszczać możliwość, że osada w Rogaszynie jest młodszym etapem wydzielonej ostatnio przez M. Grygiela fazy osad typu Osłonki-Kobielice (2004, tabl. I, s. 64–65) będących wynikiem zachodzących na obszarze Polski Środkowej przekształceń kulturowych w okresie przedrzymskim. Z powyższymi stwierdzeniami łączy się niewątpliwie także datowanie dwóch znalezisk metalowych z Rogaszyna, tj. pierścienia z guzkami oraz tzw. bransolety z okienkami. Nie można wykluczyć, że ich datowanie odnosić raczej należy do okresu późnolateńskiego, a nie okresu wczesnorzymskiego, jakby wynikało ze wzmiankowanych analogii.

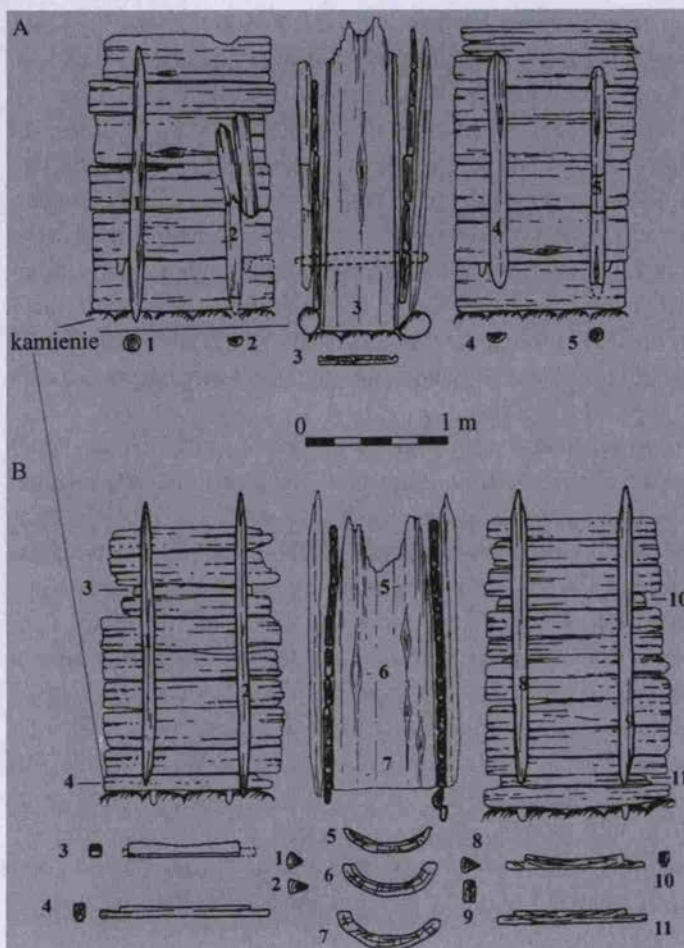
Osadnictwo wczesnośredniowieczne

Jest to drugi najliczniejszy poziom osadniczy w obrębie omawianego stanowiska. Charakteryzuje się gniazdowym rozlokowaniem obiektów, usytuowanych względem siebie w odległości kilkudziesięciu metrów. W skupiskach tych wyróżniono ślady paleńsk, jam gospodarskich, jak również pozostałości zapewne obiektów w typie półziemiankowym. Ich uzupełnieniem są dwie świetnie zachowane studnie usytuowane na zewnątrz skupisk obiektów, o czym mowa poniżej.

Liczny materiał ceramiczny wskazuje na znaczne zróżnicowanie technologiczno-warsztatowe. Możemy wyróżnić: naczynia całkowicie ręcznie lepiące (?), obtaczane tylko przykrawędnie, niekiedy do załomu brzuśca, naczynia całkowicie obtaczane i silnie formująco obtaczane. Wśród form wyróżniamy naczynia esowate lekko obtaczane (ryc. 4: 7), naczynia całkowicie obtaczane o brzuścu dwustożkowatym (ryc. 4: 8), esowate (ryc. 4: 10), jak i zaopatrzone w cylindryczne szyjki — naczynia czteroelementowe (ryc. 4: 9, 11). Ornamentyka naczyń jest dość bogata, gdyż odnotowujemy motywy wykonywane grzebieniem garncarskim w układach pasm dookolnych, falistych, jak i odcinkowych. Częstym ornamentem są dookolne żłobki (zwłaszcza na naczyniach całkowicie obtaczanych), niekiedy występujące w połączeniu z linią falistą i listwą plastyczną zdobioną nacięciami (ryc. 4: 8). Ogólnie materiał ceramiczny można datować na schyłek wieku VIII po wiek XI włącznie.

Na szczególną uwagę zasługują odkryte studnie. Tworzyły one zespół dwóch studni usytuowanych w odległości około 2 metrów jedna od drugiej. Wykonano je z dranic, desek, kołów i fragmentów drążonych pni. Z obserwacji stratygraficznych oraz w oparciu o materiał ceramiczny pozyskany z ich wnętrza, można było stwierdzić ich następstwo czasowe. Studnia I (ob. 278 — ryc. 5A) jest starsza od studni II (ob. 280 — ryc. 5B). Datowanie archeologiczne wskazywało, że studnię I wzniesiono w IX wieku, natomiast II w wieku następnym. Bardzo dobry stan zachowania obu studni pozwalał na wykonanie analiz dendrochronologicznych. Z pobranych 32 prób, daty uzyskało 31. Analiz dokonał dr hab. Tomasz Ważny z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Według tych danych stwierdzono, że studnia I została wzniesiona w latach 845–849, a studnia II w latach 924–925 (T. Ważny 2003).

Przejdźmy obecnie do krótkiego scharakteryzowania obu studni. Zostały one wykonane całkowicie z drewna dębowego w podobnej technice. Miały formę czworoboczną o wymiarach wewnętrznych: studnia I około 50 x 80 cm, studnia II około 70 x 95 cm. Boki dłuższe wykonano z szerokich dranic o długości rzędu 120–130 cm ustawianych poziomo (jedna nad drugą), podpartych z zewnątrz dwoma palami na każdym boku. Natomiast boki krótsze wykonano z elementów pionowych. W przypadku studni I były to bardzo szerokie deski o starannie obrobionych powierzchniach, jedna z nich miała wzdłuż krawędzi wykonane dość szerokie dwie pazy (ryc. 5A: 3). Odnosi się wrażenie, że były to elementy użyte wtórnie do konstrukcji studni o pierwotnie innym przeznaczeniu. Elementy pionowe były stabilizowane od wnętrza studni ściągami drewnianymi, które jednocześnie wzmacniały konstrukcję boków dłuższych. Ściąg takie były usytuowane parami, co kilka warstw dranic. Studnia II boki krótsze miała wykonane z odcinków okorowanych i wydrążonych od środka dębowych pni (ryc. 5B: 5–7). Stabilizację tych elementów (przed zaciskaniem się do środka) zrealizowano za pomocą drewnianych ograniczników z zaciosami (ryc. 5B: 3–4, 10–11). Owe zaciosy stanowiły wsparcie dla krawędzi elementów pionowych krótszych boków. W obu studniach na dnie odkryto kamienie, które stanowiły zapewne wraz z piaskiem swego rodzaju filtr. Wysokość zachowanych konstrukcji wynosi około 180–190 cm, co z partią nie zachowaną daje głębokość studni od powierzchni gruntu około 280–300 cm. W wyniku uzyskania dokład-



Ryc. 5. Rogaszyń, stan. 2-4, gm. Piątek, woj. łódzkie. Rozwinięcie ścian studni wczesnośredniowiecznych: A — obiekt nr 278; B — obiekt nr 280, wraz z przekrojami i rysunkami detali składowych

nych dat dendro możemy stwierdzić, że studnia I mogła być użytkowana około 80 lat, natomiast studnia II chyba jednak więcej, może powyżej lat 100.

Tak się złożyło, że w odległości około 20 kilometrów na wschód od osady w Rogaszyńce była badana osada w miejscowości Bocheń nad Bzurą, gdzie również odkryto studnię dębową, dla której uzyskano zespół dat dendro (F. Biermann, M. Dulnicz 2001). Studnia jest datowana na lata 826–827, z jakimiś dodatkowymi pracami przeprowadzonymi w latach 835–849 (tamże s. 98). Aczkolwiek różni się konstrukcją (wykonano ją z dranic na zrąb), to inne cechy są zbieżne z naszymi: czworoboczna, głębokość posadowienia, wymiary wewnętrzne, obecność kamieni i jak widać, podobne jest datowana. Autorzy tego odkrycia podkreślają, że jest to pierwsza studnia odkryta na osadzie ze starszych faz wczesnośredniowiecznych w trakcie systematycznych prac archeologicznych (tamże, s. 103). W takiej sytuacji studnie rogaszyńskie są drugim i trzecim takim odkryciem. Tak dobrze datowane obiekty pociągają za sobą daleko idące konsekwencje w odniesieniu do datowania materiałów ceramicznych w nich znalezionych. Odnosi

się to szczególnie do datowania naczyń całkowicie obtaczanych zdobionych żłobkami, a takie znaleziono w Bocheniu (tamże, s. 103); zbliżona sytuacja wystąpiła w Rogaszynie. Takie odkrycie dopuszcza możliwość, że ta zaawansowana ceramika pojawia się na tym obszarze (jak i szerzej) już w I połowie X wieku (tamże, s. 105).

Oba stanowiska mają duże znaczenie dla zanalizowania kształtowania się struktur wczesnośredniowiecznego osadnictwa nad Bzurą, poprzedzającego formowanie się wczesnopiastowskiego państwa Polan. Uzyskane daty dendro ze studni na obu stanowiskach wskazują, że obie osady wpisują się w ten sam nurt przemian. Zwraca uwagę zbieżność dat, w Bocheniu lata 826–827 i 835–849, a w Rogaszynie 845–849 (z datami dla kilku dranic po 829 AD). Pełne opracowanie materiałów z Rogaszyna oraz Bochenia (gdzie istnieje także wczesnośredniowieczne grodzisko) wykaże, jak ewentualnie bliskie są te współzależności.

Osadnictwo średniowieczne i nowożytnie

Na całej powierzchni badanego stanowiska występowały silnie rozproszone materiały ceramiczne w postaci fragmentów naczyń i kafla piecowych, które ogólnie możemy datować na XVI–XX wiek. Szczególną uwagę zwróciła obecność fragmentów kafla piecowych, które ze względu na motywy ornamentacyjne oraz kolorystykę polew można datować na XVI–XVII wiek. Obecnie w najbliższej odległości od obszaru badanego nie występuje żadna zabudowa podworska, skąd wzmiankowane kafle mogłyby pochodzić. Skłoniło to ekipę badawczą do przeprowadzenia ograniczonej penetracji powierzchni najbliższego otoczenia. W jej wyniku udało się zlokalizować rejon, gdzie taki dwór najprawdopodobniej stał. Jest to obszar położony kilkadziesiąt metrów na zachód od pasa autostrady, nad brzegiem niewielkiego ciek, ograniczającego badane stanowisko od południa. W rejonie tym namierzono wysypisko kafla pochodzących zapewne z kilku pieców, z których jeden wzniesiono z kafla w ciemno-niebieskiej (granatowej) polewie z białym ornamentem roślinnym, a inny w polewie zielonej.

Miejscowość Rogaszyn została odnotowana w źródłach pisanych dopiero w 1389 jako własność prywatna, w 1471 pisał się z niej Niemierza (S. Zajączkowski, S. M. Zajączkowski 1970, s. 70). W 1576 roku wieś Rogaszyno major (gdyż była i część Rogaszyno minor) należała do Jakuba Rogaskiego. Kacper Niesiecki stwierdza, że z tej miejscowości pisała się rodzina Rogaskich herbu Nałęcz (K. Niesiecki 1841, s. 124). Potwierdza to herbarz Uruskiego, wymieniając kilku jej przedstawicieli, m.in. Dobka i Jana (1436), Dobrogosta — dworzanina króla Zygmunta III (1620), Jana — miecznika bractwa (1697) i Jakuba podpisującego w 1697 elekcję z województwem łęczyckim (S. Uruski 1931, s. 216). Mamy pełne podstawy sądzić, że zlokalizowane przez nas pozostałości dworu (?) są siedzibą właśnie tej rodziny. Zwłaszcza, jeżeli weźmiemy pod uwagę pewien wzrost znaczenia przedstawicieli tego rodu w wieku XVII (Dobrogost, Jan, Jakub), co koresponduje z dobrze datowanymi na ten okres odkrytymi kaflami.

W takiej sytuacji odkrywane na badanym obszarze rozdrobnione fragmenty ceramiczne, tak naczyń, jak i kafla, są niewątpliwie związane z egzystującym tutaj w XVI

(a może i wcześniej) i XVII wieku dworem oraz z rozwijającą się zabudową wsi Rogaszyn.

Podsumowując całość badań w 2002 roku w Rogaszyźnie na st. 2–4 należy stwierdzić, że jest to stanowisko ważne o dużych walorach naukowych. Wszystkie właściwie wydzielone poziomy chronologiczne dostarczają istotnych danych. Poziom tzw. fazy łużycko-pomorsko-kloszowej, z której pochodzi osada (jak i pobliskie odkryte cmentarzysko), wskazują na współtworzenie nowego oblicza kulturowego oddzielnych pierwotnie grup kulturowych, nowo przybyłych tu grup pomorsko-kloszowych z ludnością miejscowej grupy kultury łużyckiej. Rozległa osada kultury przeworskiej z ciekawymi materiałami zabytkowymi o mieszanym charakterze przeworsko-jastorfskim, ukazuje następny etap przemian kulturowych, jakie następują pomiędzy I wiekiem p.n.e. a połową I wieku n.e. Ukazuje szerokie powiązania kulturowe i handlowe (importy metalowe itp.). Rozpoznanie gniazdowo rozłokowanego osadnictwa wczesnośredniowiecznego oraz odkrycie dwu studni, datowanych na IX i X wiek, czyli okres kształtowania się wczesnopiastowskich struktur państwowych, jest dużym osiągnięciem badawczym, zważywszy dodatkowo na fakt, iż tak datowane studnie należą do nielicznych na obszarze Polski.

Ślady osadnictwa średniowiecznego i nowożytnego uzupełniają ciąg rozwojowy tego organizmu osadniczego o nowe dane i elementy. Zaowocowało to zlokalizowaniem XVI–XVII wiecznej zapewne siedziby ówczesnych właścicieli tej wsi. Możemy ogólnie założyć, że osadnictwo wczesnośredniowieczne i średniowieczne rozwijało się na obszarze Rogaszyzna, być może bez specjalnych załamań (lecz z przesunięciami terenowymi), co najmniej od początków wieku IX. W bezpośredniej bliskości nad brzegami rzeki Maliny (obecnie na gruntach wsi Orenice) znajduje się tzw. grodzisko stożkowane wzniesione w XIII–XIV wieku (L. Kajzer 1980, s. 257). Wszystkie powyższe dane wskazują, że w przeszłości, tak dalszej, jak i bliższej, był to teren atrakcyjny do osadnictwa dla różnych grup ludności.

Bibliografia

Andrzejowski J.

- 2001 *Importy rzymskie z cmentarzyska w Sobieniach Biskupich, woj. siedleckie*, [w:] *Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski I. Suplement*, tom I, s. 71–77.

Balke B.

- 1999 *Unikatowa bransoleta znad Mogielanki*, [w:] *COMHLAN. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej* dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65 rocznicę urodzin, Warszawa, s. 61–79.

Biermann F., Dulinicz M.

- 2001 *Studnia z Bochenia a problem chronologii starszych faz wczesnego średniowiecza na Mazowszu zachodnim*, „Archeologia Polski”, t. XLVI, z. 1–2, s. 85–111.

Böhme-Schönberger A.

- 1998 *Die provinzialrömischen Fibeln beim Almgren*, „Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg“, t. 5, s. 351–368.

Chmielowska A., Góra M.

- 1987 *Kamienna buława z Puczniewa w województwie sieradzkim*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria archeologiczna, nr 34, s. 33–35.

Dąbrowska T.

- 2002 *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Kołaczu stan. 2, gm. Mrozy, pow. Mińsk Mazowiecki, woj. mazowieckie*, [w:] *Varia Barbarica*, t. I, Warszawa–Lublin, s. 219–262.

Dular J.

- 2003 *Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjsko*, Ljubljana.

Gedl M.

- 1975 *Kultura przedłużycka*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

Grygiel M.

- 2004 *Problem chronologii i przynależności kulturowej materiałów o charakterze jastorfskim z Brześcia Kujawskiego, woj. kujawsko-pomorskie, w świetle ostatnich badań nad problematyką okresu przedrzymskiego w Polsce*, [w:] *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*, Poznań, s. 13–83.

Jadczykowa I.

- 1986 *Wczesnolateriśkie cmentarzysko kultury łużyckiej na stanowisku 1 w Piaskach Bankowych, woj. skierniewickie*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego”, Seria archeologiczna, nr 33, s. 237–243.

Kajzer L.

- 1980 *Studia nad świeckim budownictwem obronnym województwa łęczyckiego w XIII–XVII wieku*, Łódź.

Kośko A.

- 2001 *Zagadnienie wczesnobrązowej cezury w rozwoju „szlaku” Krym — Jutlandia*, [w:] *Od neolityzacji do początków epoki brązu*, red. J. Czebreszuk, M. Kryvalcević, P. Makarowicz, Poznań, s. 283–288.

Liana T.

- 1970 *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXXV, z. 4, s. 429–491.

Michałowski A.

- 2004 *Łyzki gliniane z okresu przedrzymskiego z terenów Europy Środkowej*, [w:] *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*, Poznań, s. 123–161.

Niesiecki K.

- 1841 *Herbarz Polski*, t. VIII.

Różańska H.

- 1970 *Cmentarzysko z okresu lateriśkiego w miejscowości Suchodół, powiat Sochaczew, stanowisko 1*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXXV, z. 1, s. 52–68.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, 1888 Tom IX.

Teodor S.

- 1987 *Cercetările arheologice de la Ciurea, județul Iași*, „Arheologia Moldovei”, t. XI, s. 65–103.

Uruski S.

- 1931 *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, tom XV, Warszawa.

Wiklak H.

- 1998 *Cmentarzysko kultury grobów kloszowych w Różycach-Starej Wsi, woj. skierniewickie*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”. Seria archeologiczna, nr 39, s. 221–235.

Woźniak Z.

- 1995 *Kultura pomorska a kultura lateńska, [w:] Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno? Materiały z konferencji w dniach 24–26 listopada 1993*, Warszawa, s. 201–212.

Zajączkowski S., Zajączkowski S. M.

- 1970 *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej sieradzkiej do 1400 roku. Część II*, Łódź.

Ząbkiewicz-Koszańska H.A.

- 1958 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Łodzi-Rudzie Pabianickiej*, „Przegląd Archeologiczny”, t. X: 1954–1956 (1958), s. 237–285.

- 1972 *Cmentarzysko kultury łużyckiej i kultury przeworskiej na st. 1 w Chojnem w pow. sieradzkim*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego”, Seria archeologiczna, nr 19, s. 173–248.